

TÜRK GENÇLERİNDE DİNİ VE İNFORMAL GÖNÜLLÜLÜK: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI¹

Doç. Dr. Fahri Çakı

Yrd. Doç. Dr. Barış Şentuna

Balıkesir Üniversitesi

ÖZ

Mevcut literatür Türkiye’de gönüllülüğün yetersizliğine hatta geri-kalmışlığına vurgu yapar. Bu, Batı kaynaklı gönüllülük ölçeklerinin alandaki dominasyonu ile yakından ilgilidir. Oysa bu ölçekler Türk toplumunun kendine özgü durumunu yansıtmaktan aciz kalmaktadırlar. Ancak bu durum gönüllülüğü ölçme çabalarından vazgeçmeyi değil, Türkiye gerçeğine özgü bir ölçüm aracı geliştirmeyi gerektirir.

Anahtar Kavramlar: Gönüllülük, Gönüllülük Ölçekleri, Dini Gönüllülük, İnfomal Gönüllülük, kayıt-dışı gönüllülük

RELIGIOUS AND INFORMAL VOLUNTEERING AMONG TURKISH YOUTH: A STUDY OF SCALE DEVELOPMENT

ABSTRACT

Current literature emphasizes insufficiency and even backwardness of volunteering in Turkey. This is directly linked with the domination of Western scales in the field. However, such scales possess serious weaknesses in reflecting the volunteering reality of Turkish society. Despite of this, efforts of measuring volunteering are not worthless; on the contrary it is necessary to develop new scales that are better capable of measuring volunteering in Turkish society.

Keywords: Volunteering, Volunteering Scales, Religious Volunteering, Informal Volunteering, Unregistered Volunteering

---

¹ Bu çalışma Balıkesir Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) tarafından desteklenmiştir.

1. GİRİŞ

Gönüllülük, akademik, siyasal ve sosyal dünyada giderek önem kazanan bir olgudur. Öyle ki, bu olgunun artık gelişmenin ve modernleşmenin başlıca unsurlarından birisi olarak kabulü yaygın bir eğilimdir. Nitekim, gönüllülük ile kalkınma arasında da karşılıklı bir ilişkiden söz edilir: “Gönüllülük, kalkınma süreçlerine doğrudan katkıda bulunan ve karşılığında bu süreçlerden etkilenen toplumsal bir olgudur” (Aydınlıgil, 2013:32). Bu nedenle, toplumların/ülkelerin gönüllülük faaliyetlerine katılım ve çeşitliliği bağlamında karşılaştırıldığına sıklıkla rastlanmaktadır.

Bu bağlamda Türk toplumu hakkında hiç de olumlu bir tablo çizilmediği hemen fark edilebilmektedir. Türkiye’de gönüllülük üzerine üretilen hemen hemen tüm çalışmalar bu olgunun Türkiye’de yeni olduğuna ve Türkiye’de gönüllülüğün yetersizliğine hatta geri kalmışlığına vurgu yapar. Örneğin, Rose ve Ozcan (2007:43) Avrupa Birliğinde ortalama % 45’in en az bir gönüllü kuruluşa üyeliği bulunurken Türkiye’de sadece % 9’un herhangi bir gönüllü kuruluşa üye olduğunu vurgular. Benzer istatistikler ve çıkarımlar konuyla ilgili hemen her kaynakta zikredilir. Örneğin Betil (2013:16) “Toplumun sadece yaklaşık yüzde 12’si sivil girişimlere katılmaktadır. ... Gelişmiş demokrasilerde sivil girişimlere toplumsal katılım oranlarının yüzde 25 - yüzde 56 aralığında olduğuna bakınca, Türkiye’nin bu alanda ne kadar geri kaldığı ortadadır” diyerek aynı yolu izlemektedir.

Benzer şekilde, Avrupa’da gönüllü katılım ve gönüllülüğün karakteristikleri üzerinde karşılaştırmalar yapan bir çalışma (Pires, Prouteau ve Boguslawa, 2010:3-6) gönüllülük oranları bakımından ülkeleri üç kategoriye ayırmakta ve Türkiye’yi gönüllülük oranının %25’in altında olduğu en düşük kategoriye yerleştirmektedir. Bu kategorilendirmeye göre Türkiye (% 6.4) ve Rusya Federasyonu (% 7.9) en düşük gönüllülük oranlarına sahip ülkeler olarak belirirken İsveç (% 56.4) en yüksek orana sahip ülke olarak zirvede yer alır.

Gönüllülük belli bir tarihsel ve toplumsal zeminde yer alır. Bu yönüyle gönüllülük, tarihsel, sosyal ve kültürel bağlamından ayrı düşünülemez. Gönüllülüğün bu bağlamlarla sıkı ilişkisi onunla ilgili tanımlama ve ölçüm girişimlerinde doğal bir çeşitlilik yaratmaktadır. Ne yazık ki Türkiye’de gönüllülük araştırmalarında kullanılan ölçekler Batılı araştırmacıların geliştirdikleri ölçeklere dayanmakta ve bu nedenle Türk toplumunun kendine özgü durumunu yansıtmaktan aciz kalmaktadırlar. Ancak bu durum gönüllülüğü ölçme çabalarından vazgeçmeyi değil, Türkiye gerçeğine özgü bir ölçüm aracı geliştirmeyi gerektirir.

Gönüllülüğü ölçmek her şeyden önce gönüllülerin kendileri ve gönüllü faaliyetleri içeren kuruluşlar açısından önem taşır. Çünkü gönüllüler, gönüllülük aktivitelerinin kamuoyu tarafından bilinmesini ve takdir edilmesini beklerken gönüllü faaliyetleri içeren kuruluşlar da gönüllülük ölçümleri sayesinde yürüttükleri programlar için yeni perspektifler kazanabilir, hakla ilişkiler faaliyetlerini geliştirebilirler ve kaynak mobilizasyonu seçeneklerini arttırabilirler.

Öte yandan gönüllülüğü ölçmenin, devletlerin gönüllü faaliyetlerin faydalarını ve potansiyel eğilimlerini takip etme ihtiyaçlarına cevap oluşturacağı da ileri sürülebilir. Tüm bu argümanlara karşı argümanlar da ileri sürülebilir. Örneğin bazı gönüllüler, yaptıkları faaliyetlerin ekonomik göstergelerle ifade edilmesinden rahatsızlık duyabilirler. Buna ek olarak, gönüllülüğü ölçmek, yukarıda da değinildiği gibi toplumlar arası karşılaştırmalar yapmak ve onları etiketlemek gibi bir sonuç da doğurabilir. Örneğin, gönüllülük rakamları üzerinden toplumlar gelişmiş, azgelişmiş gibi kategorilere ayrıştırılabilir.

Ülkeler yabancı organizasyonların geliştirip rehber olarak sunduğu ölçüm yaklaşımlarını benimsemeyi reddetmek için kendilerince haklı sebeplere dayanabilirler. Böyle yapsalar bile, en azından kendi gönüllülük ölçüm yaklaşımlarını geliştirmeleri gerektiği ileri sürülebilir. Çünkü “ölçülmeyen şeyler etkili bir şekilde yönetilemeyeceklerdir” (ILO, 2011:7). Gönüllülüğün etkin yönetimi en az iki boyut taşımaktadır: Birincisi, gönüllü hizmet potansiyelini maksimum düzeyde ve en etkin

alanlarda kullanmak boyutudur. Diğer boyut ise, gönüllülüğü bir kamufraj olarak kullanma eğilimindeki grupları ve faaliyetlerini izlemek ve denetim altında tutmaktır. Her iki boyut açısından da gönüllülüğe ilişkin bilgi üretimi hükümetlerin ve sivil toplumun önem vermesi gereken bir husustur.

Bu makale, spesifik olarak, gönüllülüğü ölçmeye yönelik yaklaşımları değerlendirip Türk toplumunda gençler arasında gönüllülüğü daha iyi ölçmeye yardımcı olacağı düşünülen yeni bir ölçüm aracı sunmayı amaçlamaktadır.

1.1. Literatür İncelemesi

1.1.1. Gönüllülük Ölçekleri

Gönüllülük ölçümleri konusunda çok çeşitli tanımlar, metotlar ve amaçlar söz konusudur ve bu tür çalışmalar lokal, bölgesel, ulusal ve uluslararası seviyede de çeşitlilik göstermektedir. Gönüllülük araştırmaları aynı zamanda yürütücü türleri bağlamında da resmi kurumlar eliyle yapılanlar, akademisyenler tarafından yapılanlar ve diğerleri olmak üzere de türlere ayrılabilir (Angermann & Sittermann, 2011:6). Bu nedenle gönüllülük ölçümleri ve gönüllülüğün boyutları hususunda ortak bir anlayıştan söz etmek henüz mümkün değildir.

Gönüllülük tanımlamaları ve perspektiflerindeki çeşitliliğe paralel olarak gönüllülük ölçekleri de bir çeşitlilik gösterir. Bu çeşitliliği, hedefledikleri kapsam dâhilinde 3 grupta ele almak mümkündür.

a) **Ülke-düzeyinde Ölçekler:** Bunlar, gönüllülüğün büyüklüğü ve kompozisyonunu ölçmeyi amaçlarlar. Örneğin Kanada İstatistik Kurumu tarafından 2007'de yapılan *Bağış, Gönüllülük ve Katılım Anketi*, söz konusu yılda Kanada'da 2.1 milyar gönüllü çalışma saati tespit etmiştir. Benzer şekilde, ABD'de Çalışma İstatistik Bürosu 2004 yılında ABD'de 6.8 milyon kişinin son 12 ayda en az bir organizasyonda gönüllü faaliyet gerçekleştirdiğini tespit etmiştir. Avustralya İstatistik Bürosu da 2007 yılında yetişkin nüfusun %34'ünün gönüllü faaliyetlere katıldığını rapor etmiştir. (UNV, 2011:15).

b) **Bölgesel Ölçekler:** Gönüllülük ölçümlerinde rastlanan bir başka eğilim de gençliğin gönüllülükle ilişkileri bağlamında bölgesel araştırmalarıdır. Örneğin, 9 ülkeyi kapsayan *Gelişme için Gençlik Gönüllülüğü: 21. Yüzyılda Afrika* adlı araştırma gençlerin üyesi oldukları topluluklarda aktif gelişme ajanları olduklarını göstermeye çalışmış ve “Afrika devletlerinin, gelişim ortaklarıyla birlikte çalışırken, gençler arasında gönüllülük ruhunu geliştirmelerinin esas olduğu” sonucuna varmıştır. Buna paralel olarak the International FORUM on Development Service de 2010 yılında 20 Asya ülkesinde yaptığı bir araştırmada diğer bölgelere kıyasla Asyalı gönüllülerin daha fazla gelişme sorunlarıyla ilgili olduklarını rapor etmiştir (UNV, 2011:16).

c) **Uluslararası Ölçekler:** Gönüllülüğün tanımlanması ve ölçülenmesi hususunda uluslararası geçerlilik kazanmış bir yaklaşım mevcut değildir. Bu durum uluslararası gönüllülük ölçümlerinin sayısını sınırlı kılmaktadır. Ülkeler arası karşılaştırmalı gönüllülük ölçümleri yapmayı güçleştiren birçok nedenden birisi hemen her ülkede farklı gönüllülük algıları ve gelenekleri olmasıdır. Örneğin bazı ülkelerde gönüllülükle ilgili yasal düzenlemeler mevcutken bazılarında hemen hiçbir düzenleme yoktur. Yine bazı ülkelerde düzenli olarak gönüllülük üzerine istatistikî veriler toplanırken diğer bazı ülkelerde bu alanda ciddi bir çalışma görünmemektedir. (Angermann & Sittermann, 2011:9).

Bununla birlikte son yıllarda bu bağlamda bazı girişimler mevcut olsa da onlar da uluslararası karşılaştırmalar yapmanın güçlüklerini vurgulama gereği duymuşlardır. Örneğin, Avrupa Birliği, 2011 Avrupa Gönüllülük Yılı faaliyetlerinin bir parçası olarak gerçekleştirdiği bir araştırmada Avrupa Birliği’nde istatistiksel olarak anlamlı karşılaştırmalar yapmayı önleyen faktörler arasında a) gönüllülük faaliyetlerini ve araştırmalarını yürüten kuruluşlardaki çeşitliliği, b) araştırmaların farklı zamanlarda gerçekleştirilmiş olmasını, c) farklı gönüllülük tanımlamaları, metodolojileri ve örneklem büyüklükleri kullanılmış olmasını, d) farklı gönüllülük türleri üzerinde odaklanılmış olmasını, zikretmektedir. Bu noktada, gönüllülüğün büyüklüğünü ve kapsamını ölçmeye yönelik birkaç uluslararası girişimin örnekleri aşağıda zikredilmiştir.

Gallup Dünya Anketi, deneklerin gönüllü faaliyetlere katılımlarını ölçmek için şu soruları sorar:

- *Geçen ay aşağıdakilerden herhangi birini yaptınız mı?*
- *Zamanınızın ne kadarını bir organizasyonda gönüllülük ile geçirdiniz?*
- *Tanımadığınız ama yardıma ihtiyacı olan birisine hiç yardım ettiniz mi?*

Gallup DÜNYA Anketi, Dünyada en fazla gönüllülük yapan toplumların Kuzey Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda'da olduğu, bunları Güney Asya ve Afrika ülkelerinin takip ettiği, buna karşılık en az gönüllülük yapan toplumların ise Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Doğu Asya ülkeleri olduğu sonucuna varmaktadır.

Gallup Dünya Anketindeki gönüllülikle ilgili sorulara benzer sorular içeren başka örnekler de mevcuttur. Örneğin, *Avrupa Zaman kullanımı Anketi* (European Time Use Survey - ETUS) 10 Avrupa ülkesinde kadınların ve erkeklerin zamanlarını nasıl değerlendirdikleri üzerine geliştirilmiş bir ankettir. Bu anket, muhtemel seçenekler arasında gönüllülük ve yardım faaliyetlerine de yer vermektedir. Anket bulgularına göre Avrupalılar serbest zamanlarının ortalama %4.1'ini gönüllülük ve yardım faaliyetleri için harcamaktadırlar.

Diğer bir örnek olan *Avrupa Sosyal Anketi* (European Social Survey - ESS) de 30 ülkede belli aralıklarla tekrarlanır ve gönüllülükle ilgili spesifik bir soru içerir. "son 12 ayda ne sıklıkla gönüllü veya hayır kuruluşları için çalıştınız?". Yanıt seçenekleri ise şunlardan oluşur: haftada en az bir kez, ayda en az bir kez, her üç ayda en az bir kez, her altı ayda en az bir kez, daha az, asla veya bilmiyorum.

Öte yandan *Dünya Değerler Araştırması* (the World Values Survey) ise, deneklere önce 4 kategoride toplanan gruplardan (dini mensubiyete dayalı gruplar, spor ve kültür dernekleri, siyasal örgütler ve diğer gruplar) herhangi birisine ait olup olmadıklarını ve bu gruplar içerisinde kendilerini faal mi, gayri faal mi gördüklerini sormaktadır.

Anket, daha sonra deneklerin ait olduklarını belirttikleri bu gruplardan herhangi birisinde *şu anda* (anketin yapıldığı anda) ücret almaksızın gönüllü bir çalışma yapmakta olup olmadıkları sorusunu yöneltilmektedir. Dünya Değerler Araştırması'nın çarpıcı bulgularından birisi şudur ki Türkiye (ve Japonya) gönüllülük oranı (% 15) en düşük ülke iken, İsveç ve Finlandiya (% 96) en yüksek ülkeler olarak belirmektedir. Gençlerin ait oldukları grup türleri açısından veriler incelendiğinde de görülmektedir ki gençlerin dini bir kuruluşta gönüllü faaliyette bulunma oranı Türkiye'de sadece % 2 iken bu oran Finlandiya'da % 82'dir (bkz. OECD Family Database, Table CO4.1.A ve Table CO4.1.B).

Johns Hopkins Karşılaştırmalı Kar-amacı gütmeyen Sektör Projesi (the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project): Bu araştırma daha çok gönüllü faaliyetlerin niteliği üzerinde odaklanır. Araştırma, gönüllülüğün ekonomik değerini hem formal ve informal gönüllülük düzeylerinde ölçmeye çalışır. 36 ülkeyi kapsayan araştırma, tüm bu ülkelerdeki gönüllülerin birlikte Dünyanın 9.cu en büyük ülke nüfusunu oluşturacağı ve gönüllülerin sağladığı emek gücünün yıllık 400 milyar Amerikan Doları değerinde olduğu hesaplamalarını yapmaktadır (UNV, 2011:20). Aynı üniversite tarafından hazırlanan *Uluslararası Çalışma Örgütü Elkitabı* (İLO, 2011) da önerdiği gönüllülük ölçüm anketinde “gönüllü çalışma süresi (gerçek çalışma saati), çalışma aktivitesinin türü (meslek), gönüllülüğün gerçekleştiği alan (endüstri veya ekonomik aktivite) ve gönüllü hizmetin örgütsel mekanı (kurumsal sektör)” değişkenlerini kullanmaktadır ve ağırlıklı olarak gönüllü hizmetin ekonomik değeri üzerinde odaklanmaktadır.

1.1.2. Gönüllülük Ve Din

Gönüllülük ölçeklerinde dinin ve dindarlığın konumu özel bir önem taşır. Bu Batı toplumları kadar Türk toplumu için de önemlidir. Gönüllülük ve din ilişkisi üzerinde uzun zamandan beri var olan geniş bir literatür bulunmaktadır. Genel olarak dindarlığın gönüllü hizmetlere katılım üzerinde pozitif bir etkisi olduğu sıklıkla savunulan bir argümandır (bkz. Cnaan vd. 1993, Uslaner, E. 1997, Jackson vd. 1995, Ecklund & Park

2007, Lukka vd. 2003). Örneğin, Kanada ile ilgili bir araştırma raporuna göre, “dindar Kanadalılar diğer Kanadalılardan daha yüksek olasılıkla gönüllüdür... Yaş, gelir ve eğitim gibi öngörülebilir değişkenler biraz fark yaratmaktadır ama her bir alt grupta dindarlar daha yüksek ihtimalle gönüllülük yaparlar. Özellikle şaşırtıcı olan bulgu şudur ki dindarların %79’u seküler kurumlarda çalışmaktadırlar...” (Bowen, 1999:32). Birleşik Devletlerle ilgili olarak da benzer bulgular sunulmaktadır (bkz. Independent Sector, 2001:84-86).

Gönüllülük ve din ilişkisi üzerine geliştirilen literatürün önemli bir kısmı gönüllülüğün bir türü olarak bağışta bulunmayı inceleme konusu yapar. Örneğin Choi & Dinotto (2012), Wilson & Musick’in (1997) gönüllülük kuramını esas alarak beşeri sermaye, kültürel sermaye ve sosyal sermaye bağlamlarında dini ve seküler bağış ilişkisi üzerine 5 hipotez test eder (s. 99). Bu süreçte Choi & Dinotto, formal gönüllülük için ayda harcanan saat miktarı, dolar türünde ayda yapılan bağış miktarı, gelir düzeyi, eğitim seviyesi, üretkenlik, dini kimlik, sosyal entegrasyon, katılım sağlanan aylık toplantı sayısı ve demografik özellikler (yaş, cinsiyet, ırksal/etnik köken ve medeni durum) gibi değişkenler kullanmışlardır (S. 100-1029).

Taniguchi & Thomas (2011) da *Birleşik Devletler Orta-yaş Gelişimi* verilerini kullanarak dini tutumların (dini temelli dışlayıcı ve içerici duygular ve diğer dinlere açıklık) gönüllülük üzerindeki etkilerini incelemişler ve dini dışlayıcılığın sadece dini alanlarda gönüllülüğü desteklediği, dini içericiliğin hem dini hem seküler gönüllülüğü desteklediği, diğer dinlere açıklığın ise her iki gönüllülüğü de desteklediği bulgularına ulaşmıştır (s. 346-351).

Dindarlık ve gönüllülük ilişkisini irdeleyen nicel araştırmalarda gönüllülük kavramı kadar dindarlık kavramı da birbirlerinden çok farklı şekillerde işlemselleştirilmektedir. Gönüllülükle ilgili genel eğilim haftada ya da ayda gönüllülük için harcanan saat miktarını sormaktır. Dindarlıkla ilgili genel eğilim ise deneklere ne sıklıkla dini ritüellere katıldığını ve

kilise, sinagog, cami gibi dini kuruluşlara üyeliklerinin bulunup bulunmadığını sormaktır (Örneğin bkz. Independent Sector, 2001:173-74).

Bu anlatılanlardan çıkan ana sonuç dindarlığın gönüllülük üzerinde pozitif bir etkisi olduğu kanaatidir. Ancak gönüllülük gibi dindarlık ta ortak bir tanımda ve ölçüm yönteminde uzlaşılması güç bir kavramdır. Dinler arasındaki inanç, ibadet ve etik farklılıklar her dinde dindarlığın göstergelerinin farklı olmasını zorunlu kılmaktadır. Belki bundan daha ciddi bir sorun ise şudur: Batılı toplumlarda din ve gönüllülük ilişkisi kilise merkezinde tartışılmaktadır. Diğer bir deyişle, inanç-temelli gönüllülük de yine örgütsel bir yapı olan kiliseler ve kilise temelli cemaatler ya da kuruluşlar üzerinden kurgulanmaktadır. Bu temel özelliğiyle, kiliseler çerçevesinde gerçekleştirilen gönüllü faaliyetler tıpkı STK'larda gerçekleştirilen gönüllü faaliyetler gibi kayıt altındadır ve bu nedenle ölçümlenebilir bir durumdadır. Oysa Türkiye'de ve diğer İslam toplumlarında inanç-temelli gönüllülük bundan çok daha karmaşıktır.

Çakı (2014), Batı toplumlarında görülen inanç-temelli gönüllülüğün aksine İslam toplumlarındaki dini cemaat ve tarikat ağbağlarında hiçbir resmi üyelik prosedürü olmadığına dikkat çekmekte ve bu toplumlarda “gönüllü faaliyetlere ilişkin nicel bir araştırma yapmanın ve doğru istatistiksel veriler elde etmenin önünde çok ciddi engeller” bulunduğu vurgu yapmaktadır (s.201). Çakı, Türkiye'deki cemaat ve tarikat ağbağlarında yer alan gönüllülüğün (ölçülebilmesi durumunda) ülkedeki gönüllülük istatistiklerini ciddi derecede etkileyebilecek bir boyutu olduğunu ve karakteristik olarak örgütsel gönüllülüğe yakın özellikler taşıdığını fakat mevcut ölçeklerin bu “kayıt-dışı gönüllülüğü” yansıtamadığını ileri sürmektedir (Çakı, 2014:201).

Çakı'nın bu tespitleri bu araştırmanın da temelini oluşturmaktadır. Türkiye'deki gönüllülük gerçeğini daha kapsamlı yansıtabilecek bir ölçeğe gereksinim bulunmaktadır. Bu ölçeğin hem formal ve informal gönüllülüğü hem de “kayıt-dışı” gönüllülüğü ölçmeyi amaçlaması gerekmektedir. Bir anlamda inanç-temelli (dini) gönüllülüğü de kapsayan “kayıt-dışı gönüllülük” bireylerin kilise veya camii/mescit

faaliyetlerine katılımları ya da buralara yaptıkları bağışlarla ilgili sorular çerçevesinde ölçülemeyecek kadar karmaşıktır. Bu nedenle, formal ve informal gönüllülük boyutlarına ek olarak, herhangi bir resmi üyelik süreci bulunmasa bile cemaat/tarikat mensuplarının ücret almaksızın özgür iradeleriyle fayda üretmeye dönük yaptıkları tüm faaliyetleri de (bağış dâhil) ölçmeye izin veren bir soru cetvelinin üretilmesi gereklidir. İşte bu maksatla geliştirilmeye çalışılan bir ölçeğin güvenilirlik ve geçerliliğini sınamak bu makalenin ana amacıdır.

2. YÖNTEM

Görüldüğü üzere gönüllülük modern toplumun ayırt edici bir vasfı olarak sunulmaktadır. Ne var ki literatürde Türkiye’de gönüllülük hizmetlerinin nicel ve nitel karakteristikleri üzerinde olumsuz bir tablo çizilmektedir. Bu araştırma, bu olumsuz tablonun gerçekçi olmadığını göstermeyi amaçlaması bakımından hem akademik hem sosyo-politik bir öneme sahiptir.

Mevcut araştırma, Türkiye gerçeğinde gençlerin gönüllülükle ilişkilerine daha isabetli bir analiz sağlayabilmek için gönüllülüğü 3 kategoride kavramsallaştırmaktadır:

- 1) **Formal/Örgütsel Gönüllülük:** tüzel kimliği olan kurum ve kuruluşlarda (STK’lar dahil) yürütülen yapılandırılmış gönüllülük.
- 2) **İnformel Gönüllülük:** Gündelik yaşam içinde pratize edilen, plansız, yapılandırılmamış, kurumsal olmayan gönüllülük.
- 3) **Kayıtdışı Yapılandırılmış (Dini) Gönüllülük:** resmi bir tüzel kişiliğe sahip olmayan oluşumlar içerisinde hiyerarşik bir düzen ve süreklilik içerisinde yürütülen planlı ve yapılandırılmış gönüllülük.

Dolayısıyla mevcut araştırma bu kavramsallaştırma çerçevesinde geliştirdiği ölçeğin güvenilirliğini sınamak amacıyla ayrıntıları aşağıda sunulacak olan süreçleri izlemiştir.

2.1 Evren ve Örneklem

Çalışmamızın evrenini Balıkesir Üniversitesi Çağış Kampüsü öğrencileri oluşturmaktadır. Toplamda bu kampüste 15,000 öğrenci öğrenim görmektedir. Çalışmamızda toplamda 18-26 yaş arası 1369 kişiden data toplanmış olup, kayıp veri analizi yapıldıktan sonra (N= 1244) öğrenci ile analiz yapılmıştır. Bazı temel bileşenler Tablo 1 de rapor edilmiştir.

Tablo 1. Betimleyici İstatistik

K. Bilgiler	Alt Gruplar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	675	53,8
	Erkek	568	46,2
	TOPLAM	1244	100
Yaş	18	54	4,4
	19	187	15,1
	20	241	19,4
	21	269	21,7
	22	246	19,8
	23	134	10,8
	24 ve üstü	113	9,8
	Toplam	1244	100
Fakülte	FEF	231	18,6
	NEF	159	12,8
	MMF	153	12,3
	BESYO	170	13,7
	BTIOYO	165	13,3
	IIBF	136	11,0
	TIP	63	4,8
	MYO	167	13,5
	TOPLAM	1244	100

Deneklerin yaşı 18 ve 33 arasında bir açıklık (ranj) göstermektedir. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine Kolmogorov-Smirnov testi ile bakılmış, verilerin normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. Öğrencilerin dağılımı normal dağılım göstermektedir ($M=21,09$, $SS=1,94$). Fakültelere göre dağılım mümkün olduğunca eşit bir şekilde yapılmaya çalışılmış fakat Tıp fakültesindeki öğrencilerin ankete katılmaktaki çekingenliği gözlemlenmiştir, tüm örneklemin % 4'ünü oluşturmaktadırlar ve kayıp verinin çoğunun bu fakülteden geldiği gözlemlenmiştir. ($N= 63$).

2.2. Ölçek Geliştirme Süreci

Ölçek geliştirme sürecinin ilk aşamasında uzman görüşlerine başvurulmuş, ilgili sorular hazırlanmıştır. Uzmanların üzerinde anlaşamadıkları sorular anketten çıkartılmıştır. Anketörler yardımıyla, yüz yüze görüşme metoduyla, seçilen her fakülteden 200 adet olmak üzere toplamda 1800 katılımcıya ulaşılması hedeflenmiştir fakat Tıp Fakültesi ve Sağlık Yüksek Okulu'nun anketlere dönüşü az olduğundan dolayı toplamda 1369 kişiye anketler uygulanmıştır. Datadan kayıp veriler ayıklandıktan sonra, 1244 kişi ile analize devam edilmiştir. Ölçeği yanıtlayan öğrenciler maddelere tamamen katılıyorum (5) ile hiç katılmıyorum (1) arasında değişen 5 kategorili derecelendirme ölçeğine göre soruları yanıtlamışlardır. Dolayısıyla ölçek, 5'li Likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki maddeler tam katılıyorum “5 puan (4.20-5.00)”, katılıyorum “4 puan (3.40-4.19)”, orta düzeyde katılıyorum “3 puan (2.60-3.39)”, az katılıyorum “2 puan (1.80-2.59)”, hiç katılmıyorum “1 puan (1.00-1.79)” alacak şekilde puanlandırılmıştır. Başta 35 olan soru sayısı 30 a indirilmiştir. Ölçeğin tamamından alınabilecek en alt puan 30 en üst puan 150 olmuştur.

2.3 Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında faktör analizinin yapılabilmesi için gerekli görülen örneklem büyüklüğü incelenmiş, çalışma grubu yeterli

görülmüştür (Tabachnick & Fidell, 2001). "Gençlerde Manevi Gönüllülük Ölçeği"nin yapı geçerliğini belirlemek için Varimax döndürme ile temel bileşenler analizi kullanılarak *Açıklayıcı Faktör Analizi* (AFA) yapılmıştır. Analizde faktör yükleri en az .30 olarak belirlenmiştir (Büyüköztürk, 2006). Ölçeğin alt boyutları ve toplam güvenirlikleri için Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Ayrıca AFA ile ortaya konulan yapının doğruluğunun test edilebilmesi için Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır

3. BULGULAR

Ölçeğin kendi içindeki tutarlılığı (ölçeği oluşturan maddelerin kendi aralarındaki ilişkilerin anlamlı olması) Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı ile belirlenmektedir. Deneme ölçeğinde yer alan 30 maddeden hangilerinin birbiriyle uyumlu olduğunu belirlemek amacıyla korelasyonlara dayalı madde analizi yöntemi ile ölçekteki her madde için madde toplam test korelasyonları hesaplanmıştır. Faktör analizinden önce datanın stabilitesi analiz edilmiştir. Korelasyon Matrisi sonuçları bizlere yükü 0,3 ten fazla olan pek çok soru göstermiştir. Kaiser-Meyer-Okin değeri .93 çıkmış, sahip olunması beklenen en düşük değeri geçmiştir (Kaiser 1970, 1974). Barlett'in küresellik testi (Barlett, 1954) istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p < 0,001$). Bu ön testler ölçeğin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir.

Açıklayıcı faktör analizi Eigen değerleri 1'in üzerinde olan 5 faktör ortaya çıkartmıştır, Bu faktörler sırasıyla toplam varyansın, yüzde 24'ünden, yüzde 4,2'sine kadar çeşitli açıklayıcılık değerleri göstermiş, grafiksel serpilme diyagramı çizimi yapılmış, Cartell'in (1966) çizim testine göre, 3. faktörlerden sonra keskin bir düşüş gözlemlenmiştir (Tablo 3). Bundan dolayı 3 faktörlü yapı tercih edilmiştir. Madde yüklerine bakıldığında ise 3 faktörlü yapıda herhangi bir sorunun çıkartılmasına gerek olmadığı görülmüştür.

Gençlerde Dini ve İnfomal Gönüllülük Ölçeği, 30 soru ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek, toplam varyansın 51.85'ini açıklamaktadır. 3 faktör sırasıyla *Dini Gönüllülük* (DG), *Bireysel İnfomal Gönüllülük* (BIG) ve *Toplumsal İnfomal Gönüllülük* (TIG) şeklinde isimlendirilmiştir. DG lük faktör yükleri ,83 ile ,68 arasında değişen 11 maddeden oluşmaktadır ve toplam varyansın 24,10'nunu açıklamaktadır. Dini gönüllülük alt boyut ortalaması 16,92 çıkmıştır. ($X=16,92$; $SS = 8,247$ $N=1244$; bkz. Tablo 4.) BIG faktör yükleri ,73 ve ,47 arasında değişen 10 maddeden oluşmaktadır; ortalaması 26,24 çıkmıştır ($X=26,24$; $SS = 8,09$; $N=1244$) ve toplam varyansın 14,76'sını açıklamaktadır. TIG faktör yükleri ise ,75 ve ,50 arasında değişen 9 maddeden oluşmaktadır; ortalaması 25,40 çıkmıştır ($X=25,40$; $SS = 7,36$; $N=1244$) ve toplam varyansın 12,97'sini açıklamaktadır (Tablo 3).

Tablo 2. AFA Faktör Yükleri

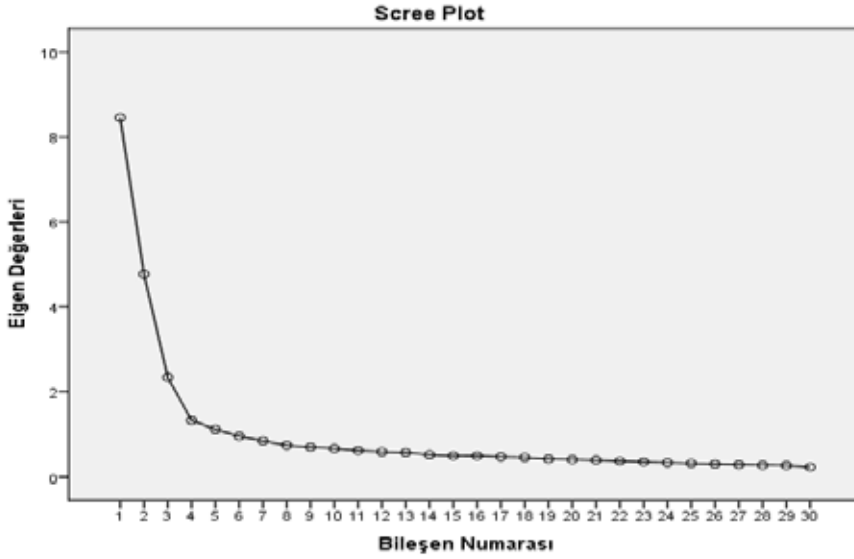
	Dini Gönüllülük	Bireysel Gönüllülük	Toplumsal İnformel İnformel Gönüllülük
Dini topluluk üyelerine liderlik veya rehberlik/danışmanlık.	,838		
Gönül bağıyla bağlı olduğum dini topluluğa yeni insanlar kazandırmak için çaba sarf ederim.	,830		
Dini topluluğa ait ev, dersane, cami, tesis gibi yerlerin temizlik, bakım ve onarım gibi faaliyetlerinde görev alırım.	,823		
Dini topluluğun arabamı ve/veya evimi/mekânımı kullanmasına izin veririm.	,820		
Dini topluluğun yayınlarına abone olurum.	,815		
Dini topluluk kuruluşlarında ücretsiz sekreterlik, ofis işleri yaparım.	,812		
Dini topluluk üyelerine mesleğimle ilgili ücretsiz hizmet veririm.	,807		
Dini topluluk bünyesinde öğrencilere ders veririm.	,803		
Dini topluluk bünyesindeki öğrencilere aynı veya nakdi yardımda bulunurum.	,781		

Dini toplulukların belirli aralıklarla düzenlediği dini sohbetlere katılım.	,779
Dini toplulukların düzenlediği kermes, ev ziyareti gibi faaliyetlerde görev alırım.	,684
Arkadaşlarım/komşularım hastalandığında ziyaretine giderim ve moral destek veririm.	,736
Arkadaşlarıma/komşularıma danışmanlık yaparım, öğüt ve tavsiyelerde bulunurum.	,700
Arkadaşlarım/komşularım talep ettiğinde borç para veririm.	,678
Arkadaşlarım/komşularım veya çocuğuna ders veririm, ödevlerine yardım ederim.	,676
Arkadaşlarım/komşularım nişan, nikâh, sünnet, doğum-günü gibi özel zamanlarda hediye alırım/takı takarım.	,664
Arkadaşlarım/komşularımın alışveriş ihtiyacını görürüm.	,641
Arkadaşlarım/komşularımın mektubunu gönderme, faturasını yatırma gibi işlerini yaparım.	,626
Arkadaşlarım/komşularımın gerektiğinde yemeğini pişiririm ve/veya ev temizliğini yaparım.	,616

Arkadaşlarıma/komşularıma ulaşım hizmeti sunarım.				,558
Arkadaşlarım/komşularıma gerekiyorsa kefil olurum.				,473
Ağaçlandırma faaliyetlerine katılırım				,750
Geri-dönüşüm kampanyalarına destek veririm.				,708
Sepette ekmek veya sepette yemek kampanyalarına destek veririm.				,681
Gerektiğinde polis, itfaiye ve sağlık yetkililerine ihbarda bulunurum.				,649
İlçe/şehir festivallerine, şenliklerine katılırım.				,645
Toplu dilekçelere iştirak ederim.				,628
Hemşerilik temelli faaliyetlere katılırım.				,555
Köy/mahalle hayırlarına katılırım.				,528
Ulaşım araçlarında yaşlı, hamile, engellilere yer veririm.				,503
<hr/>				
Açıklanan Toplam Varyans				
.30 un altındaki yükler gösterilmemiştir.	24,10	14,769		12,977
<hr/>				

Tablo 3. AFA Serpilme Diyagramı Çizim Grafiği**Tablo 4. Alt boyutların skorları**

	N	X	SS
Dini Gönüllülük	244	16,92	8,247
Bireysel İnfomal Gönüllülük	244	26,24	8,096
Toplumsal İnfomal Gönüllülük	244	25,40	7,360

Tablo 5. Faktörler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Faktörler	Farkındalık	Bilgi	Beceri
DG	1.00	.25*	.20*
BIG		1.00	.42*
TIG			1.00

*p<0.01

Doğrulayıcı Faktör Analizi sonucunda da AFA'da ortaya konulan yapının doğrulandığı görülmüştür.

Sümer'e (2000) göre DFA kuramsal bir temelden destek alarak pek çok değişkenden oluşturulan faktörlerin gerçek verilerle ne derece uyum gösterdiğini değerlendirmeye yönelik bir analizdir. Bir başka anlatımla DFA, önceden belirlenmiş ya da kurgulanmış bir yapının toplanan verilerle ne derece doğrulandığını incelemeyi amaçlar (Seçer, 2013).

Doğrulayıcı faktör analizinde pek çok test bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en sık kullanılanları, χ^2/SD (ki-kare istatistiği), RMR veya RMS (Ortalama Hataların Karekökü -Root Mean Square Residuals), GFI (Uyum İyiliği İndeksi -Goodness of Fit Index), AGFI (Uyarlanmış Uyum İyiliği İndeksi -Adjusted Goodness of Fit Index), CFI (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi- Comparative Fit Index), NFI (Normlandırılmış Uyum İndeksi - The Normed Fit Index), RMSEA (Ortalama Hata Karekök Yaklaşımı - Root Mean Square Error Approximation), RFI (Görelî uyum indeksi-Relative Fit Index) ve IFI (Fazlalık Uyum indeksi -Incremental Fit Index) testleridir. Burada Gilles'in (2009) önerdiği kısmi doğrulayıcı faktör analizi kullanılarak, daha derine bakılmasına gerek olup olmadığına karar verilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Tablo 6, özellikle χ^2/sd oranı ile SRMR, AGFI ve RMSEA değerleri dikkate alındığında modelin kabul edilebilir bir uyuma sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 6.DFA Uyum ve İyilik Ölçütleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Ölçütler
Ki-kare χ^2 / SD	2,013	<3
RMSEA	0,06	Yeterli Uyum ¹
SRMR	0,05	Kabul Edilebilir ²
GFI	0.863	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	0.842	Yeterli Uyum ³

Bulgularımıza göre önemli bir uyum istatistiği olan ki kare (χ^2), $\{\chi^2 / s.d.\}$, 2,13 çıkmıştır ve bu Bollen'e göre, (1989:278) iyi bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. RMSEA (Ortalama hata karakök yaklaşımı - Root-mean-square error approximation) 0,06 bulunmuştur ve bu değer Browne & Cudeck'e göre (1993) yeterli uyum olarak kabul edilmiştir. Bir diğer kriter, Goodness of Fit Index (GFI) ve AGFI (Uyarlanmış Uyum iyiliği indeksi - Goodness-of-fit index)'dir. Birbirine çok yakın bu iki uyum testinden de kabul edilebilir sonuçlara ulaşılmıştır. Tabii şu gözden kaçırılmamalıdır ki, modelin karmaşıklığı arttıkça bu uyum indekslerine uyum da o kadar zorlaşacaktır (Anderson & Gerbing, 1984).

Öte yandan, Lisrel 9.2. programı ile incelenen tüm DFA ile tahminlenen faktör yüklerinin anlamlılığını veren *t* değerlerinin tamamı anlamlı çıkmıştır. Jöreskog ve Sörbom (1996) *t* değerleri yol

---

¹ Browne and Cudeck (1993)

² Hu, L., & Bentler, P. (1995)

³ Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1989)

diyagramında kırmızı ok bulunmamasının tüm maddelerin .05 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir. *t* değerlerinde kırmızı ok bulunmaması tüm maddelerin .05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermiştir. DG alt boyutu için .63 ile .81 arası, BIG için ,67 ile ,94 arası, TIG için de ,75 ile ,91 arası faktör yüklerine ulaşılmıştır.

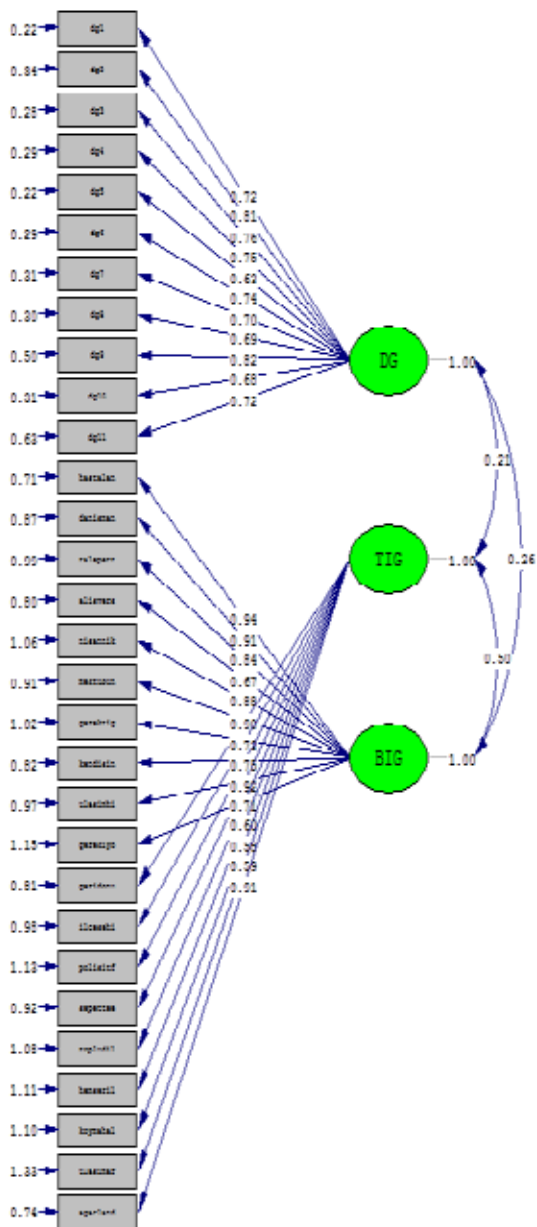
Ölçeğin 30 maddesinin güvenilirliği için *Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı* hesaplanmış ve bu katsayının ,899 olduğu gözlemlenmiştir. Hiçbir maddede silinmesi halinde alpha değerinin yükseleceğine dair bir durum gözlemlenmemiştir. Elde edilen değerler, bu ölçeğin Gençlerde Dini ve İnfomal Gönüllülüğü güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

4. SONUÇ

Elde edilen veriler ışığında Gençlerde Dini Gönüllülük ve İnfomal Gönüllülük Ölçeği'nin ölçmek istediği şeyi ölçmekte başarılı olduğu gözlemlenmiştir. Her ne kadar her bir alt faktör birbirinden ayrı alt faktörler gibi değerlendirilebilse de, yüksek korelasyon katsayıları bizlere bu üç ayrı alt boyutun birlikte değerlendirilebileceğini, benzer ama ayrı olmayan şeyleri ölçtüğünü göstermektedir.

Tabi ki ileriki çalışmalarda, her bir boyut araştırmacılar tarafından ayrı ayrı ele alınıp ayrı modellemelerle ayrı ölçekler halinde de sunulabilir.

Tablo 7. DFA Analizi Yol Diyagramı

Chi-Square=2502.48, df=402, P-value=0.00000, RMSEA=0.065

KAYNAKLAR

Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1984). "The Effect of sampling Error on Convergence, Improper Solutions, and Goodness-of-fit indices for Maximum Likelihood Confirmatory Factor Analysis". *Psychometrika*, 49, 155-173.

Angermann, Annette & Sittermann, Birgit (2011). *Volunteering in the Member States of the European Union - Evaluation and Summary of Current Studies*. Working paper no. 5 of the Observatory for Sociopolitical Developments in Europe. <http://www.sociopolitical-observatory.eu>

Aydınlıgil, Seyhan. (2013). "Sosyal Politika Geliştirmede Yeni Bir Alan: Gönüllülük" *Türkiye'de Gönüllülük: Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*. Yay. Haz.: Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi Çev.: Bordo Tercüme Bürosu & Eda Erdem.

Betil, İbrahim. (2013). "Etkin Bir Sivil Toplum Yansıması Olarak Gönüllülük: Karşılaştığı Zorluklar ve Fırsatlar" *Türkiye'de Gönüllülük: Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*. Yay. Haz.: Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi Çev.: Bordo Tercüme Bürosu & Eda Erdem.

Bollen, K. A. (1989). *Structural Equations with Latent Variables*. New York: Wiley.

Bowen, Kurt (1999). *Religion, Participation, and Charitable Giving: a report*. Volunteer Canada & The Canadian Centre for Philanthropy.

Browne, M. W. & Cudeck, R. (1993). "Alternative ways of assessing model fit". In: Bollen, K. A. & Long, J. S. (Eds.) *Testing Structural Equation Models*. pp. 136–162. Beverly Hills, CA: Sage

Büyükköztürk, Ş. (2006). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi: İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: PegemA Yayıncılık

Choi, Namkee G. & DiNitto, Diana M. (2012). "Predictors of Time Volunteering, Religious Giving, and Secular Giving: Implications for Nonprofit Organizations" *Journal of Sociology & Social Welfare*, Volume XXXIX, Number 2: 93-120.

Cnaan, R., Kasternakis, A., & Wineburg, R. (1993). "Religious people, religious congregations and volunteerism in human services: is there a link?", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 22 (1).

Çakı, Fahri (2014). "Türk Sosyolojisinde yeni bir Alan: Gönüllülük Araştırmaları" *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 29. Sayı, 2014/2, s.185-202.

Ecklund E. H. & Jerry Z. Park (2007). "Religious Diversity and Community Volunteerism Among Asian Americans," *Journal for the Scientific Study of Religion* 46(2):233–244

European Social Surveys – ESS <http://www.europeansocialsurvey.org/>

Gilles, Gignac, E.(2009). "Partial Confirmatory Factor Analysis: Described and Illustrated on the NEO-PIR", *Journal of Personality Assessment*, 91: 1, 40 — 47

Hu, L., & Bentler, P. (1995). "Evaluating model fit." In R. H. Hoyle (Ed.), *Structural Equation modeling. Concepts, issues, and applications* (pp. 76–99). London: Sage.

Independent Sector (2001). *Giving and Volunteering in the United States*, 2001.

International Labour Office (ILO) (2011). *Manual on the measurement of volunteer work /*. – Geneva.

Jackson, E., Bachmeier, M., Wood, J., & Craft, E. (1995). "Volunteering and charitable giving: do religious and associational ties promote helping behaviour?," *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 24 (1), Spring 1995.

Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1989). *LISREL 7 user's reference guide*. Chicago: SPSS Publications.

Jöreskog, K.G., & Sorbom, D. (1996). *LISREL 8 reference guide*. Lincolnwood, IL: Scientific Software International.

Lukka, P., Locke M., & Soteri-Procter A. (2003). *Faith and voluntary action: community, values and resources*, Institute for Volunteering Research and Centre for Institutional Studies, School of Social Sciences, University of East London.

OECD Family Database (2009). CO4.1: Participation in voluntary work and membership of NGOs for young adults <http://www.oecd.org/els/family/43200164.pdf> Last updated 29/06/2009 (okuma tarihi: 22/10/2015).

Pires, Cesaltina; Prouteau, Lionel ve Sardinha, Boguslaw. (2010). "Rates of Participaion in Volunteering and Characteristics of Volunteers: European Comparisons" *9th International Conference of the International Society for Third- Sector Research*, Istanbul – Turkey July 7-10, 2010.

Rose, Richard ve Ozcan, Yusuf. (2007). *First European Quality of Life Survey: Quality of life in Turkey*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. ISBN 978-92-897-0800-5

Seçer İ., Halmatov S., Gençdoğan, B. (2013). "Duygusal Tepkisellik Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlilik ve Geçerlilik Çalışması," *Sakarya University Journal of Education*, 3/1 (Nisan /April 2013), ss. 77-89.

Sümer, N. (2000). "Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulama," *Türk Psikoloji Yazıları*, Cilt 3, Sayı 6, 49-73.

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics* (4th Ed). Needham Heights: Allyn& Bacon.

Taniguchi, Hiromi & Thomas, Leonard D. (2011). "The Influences of Religious Attitudes on Volunteering," *Voluntas* (2011) 22:335–355.

Uslaner, E. (1997). *Faith, Hope and Charity: social capital, trust and collective action*, Department of Government and Politics, University of Maryland.

United Nations Volunteers (UNV) (2011). *State of the World's Volunteerism Report 2011*. ISBN-13: 978-92-1-101246-0

Wilson, J. & Musick, M. (1997). "Who cares? Toward an integrated theory of volunteer work". *American Sociological Review*, 62, 694-713.

World Values Surveys: <http://www.worldvaluessurvey.org/>